

Використання явища культурного шоку для формування соціокультурної компетенції студентів на заняттях з іноземної мови

У статті розглядаються можливості використання явища культурного шоку для формування у студентів соціокультурної компетенції на заняттях з іноземної мови. Обґрунтовано необхідність і проаналізовано можливості використання методичного потенціалу цього явища для формування соціокультурної компетенції; наведено приклад вправи, що знайомить студентів з феноменом культурного шоку і допомагає виробити стратегії його подолання; надано методичні рекомендації викладачам щодо можливостей створення вправ для розвитку соціокультурної сенсифікації.

Ключові слова: культурний шок, соціокультурна компетенція, соціокультурна рефлексія, соціокультурна сенсифікація.

Голуб І.Ю. Использование явления культурного шока для формирования социокультурной компетенции студентов на занятиях по иностранному языку

В статье рассматриваются возможности использования явления культурного шока с целью формирования у студентов социокультурной компетенции на занятиях по иностранному языку. Обоснована необходимость и проанализированы возможности использования методического потенциала этого явления для формирования социокультурной компетенции; приведён пример упражнения, которое знакомит студентов с феноменом культурного шока и помогает разработать стратегии для его преодоления; даны методические рекомендации преподавателям касательно возможностей создания упражнений для развития социокультурной сенсифікации.

Ключевые слова: культурный шок, социокультурная компетенция, социокультурная рефлексія, социокультурная сенсифікація.

Holub I. Yu. Using the phenomenon of cultural shock to form students' sociocultural competence in foreign language classes

The article deals with the possibility of using the phenomenon of cultural shock to form students' sociocultural competence in foreign language classes. The necessity of using the methodological potential of this phenomenon to form sociocultural competence is justified and the related possibilities are analyzed; an example of an exercise which makes students acquainted with the phenomenon of cultural shock and helps them to develop strategies for overcoming it is provided; methodological recommendations for teachers on the possibilities of creating exercises to develop sociocultural sensitization are given.

Key words: cultural shock, sociocultural competence, sociocultural reflection, sociocultural sensitization.

Формування у тих, хто вивчає іноземну мову (ІМ), соціокультурної компетенції (СКК) як здатності орієнтуватися в іншій культурі, адекватно діяти у ситуаціях міжкультурного спілкування і/або виконувати функції посередника у міжкультурній комунікації традиційно перебуває у полі зору фахівців з методики викладання ІМ.

На нашу думку, одним з ефективних шляхів формування СКК є шлях *соціокультурної сенсифікації (СКС)*, яка полягає в усвідомленні впливу культури на сприймання людиною світу, мову і спілкування та у розвитку *чутливості* до форм вияву соціокультурних явищ у мові і комунікації [1]. Методика розвитку СКС знайшла реалізацію у спеціальних вправах, що спонукають студентів до аналізу і зіставлення та розвивають їхню соціокультурну спостережливості і чутливість [2]. У таких вправах використовуються прийоми, які так чи інакше стосуються різноманітних явищ міжкультурної комунікації. Завдяки цьому механізми виникнення можливих непорозумінь стають предметом усвідомлення й обговорення на практичних заняттях з ІМ. У нашій статті *маємо на меті* розглянути можливості використання явища *культурного шоку* для формування у студентів СКК на заняттях з ІМ. При цьому запропонуємо варіанти рішень наступних завдань: коротко охарактеризуємо особливості виникнення і перебігу *культурного шоку*; розглянемо необхідність і можливості використання методичного потенціалу цього явища для формування СКК; наведемо приклад вправи, що знайомить студентів з феноменом культурного шоку і допомагає виробити стратегії його подолання; надамо методичні рекомендації викладачам щодо можливостей створення аналогічних вправ для розвитку СКС і формування СКК. Отже, *об'єктом* нашого дослідження є процес навчання іншомовної міжкультурної комунікації, а *предметом* – використання явища культурного шоку для формування СКК у студентів на заняттях з ІМ.

Культурний шок – це стан спантеличення, втрати орієнтації та емоційного збурення, який виникає, коли *людина* раптово потрапляє в іншу *культуру* і перебуває там (не як гість чи турист) досить тривалий час. Механізм виникнення цього психологічного явища такий: у межах рідної культури у людини створюється стійка *картина* бачення нею світу, формується її спосіб життя, *менталітет*. Несвідомо людина вважає ці погляди на світ єдино можливими і єдино припустимими. Вийшовши за межі своєї культури, тобто зустрівшись з іншим світоглядом, світовідчуттям тощо, але продовжуючи

оцінювати і сприймати іноземну культуру (ІК) на основі рідної, людина раптом починає відчувати дискомфорт і неприйняття нового. Виникає конфлікт двох культур на рівні власної *свідомості*.

Отже, особливості сприймання та інтерпретації ІК на основі рідної і пов'язані з цим міжкультурні непорозуміння можуть призвести до виникнення у людини, яка перебуває в ІК довгий час, культурного шоку. За К. Обергом, цей процес проходить п'ять фаз свого розвитку:

- ейфорія (людина радісно сприймає новизну перебування в іншій країні/культурі, не помічає існування культурних відмінностей, завдяки дуже обмеженим контактам з представниками ІК не відчуває ніякого дискомфорту);
- відчуття відчуженості (раптом впадають в око значні відмінності між рідною та іноземною культурами, трапляються проблеми у спілкуванні, з'являється відчуття того, що інша культура та її представники є чужими);
- ескалація напруженості (відчуття відчуженості зростає до максимуму, загострене сприйняття проблем у спілкуванні, культура, в якій людина перебуває, сприймається однозначно негативно, ідеалізується рідна культура, людина ізолюється від спілкування, переживає психологічний і фізичний дискомфорт);
- акцептація (відчуття неприйняття ІК поступово змінюється толерантним ставленням до неї, проблеми у спілкуванні сприймаються не як негативні прояви характеру і звичок представників ІК, а як наслідок міжкультурних відмінностей, існування яких не заважає досягти порозуміння у комунікації);
- акультурація (людина, не гублячи зв'язку з рідною культурою, відчуває себе комфортно в ІК, завдяки кращому пізнанню цієї культури і розумінню специфіки міжкультурного спілкування) [4, 5].

Хоча явище *культурного шоку* не є безпосередньо актуальним для тих, хто вивчає ІМ поза країнами цих мов, а стосується тих, хто перебуває чи перебуватиме щонайменше декілька місяців за кордоном, його слід, на нашу думку, зробити предметом розгляду на заняттях з ІМ.

Відповідно до методики СКС ключем до пізнання ІК є не лише отримання студентами інформації про цю культуру, але й їхнє *знайомство* з механізмами міжкультурного спілкування (які є спільними для різних культур), зокрема *особливостями сприймання людиною інокультурного світу* і проблемними моментами, що можуть виникати при цьому. Культурний шок є одним з таких явищ, які виникають під час перебування у будь-якій іноземній культурі, і якого, як стверджують дослідники, майже неможливо уникнути. Знайомлячи українських студентів з цим феноменом, ми повинні сприяти його *усвідомленню* як об'єктивної реальності, що у майбутньому зможе мінімізувати дію на них культурного шоку.

Методичний підхід до явища культурного шоку на заняттях з ІМ з метою усвідомлення студентами механізму його виникнення та особливостей перебігу є найбільш

ефективним за умови *рефлексії* студентами власного або чужого досвіду перебування в ІК. (Фаза рефлексії є обов'язковою у всіх вправах для формування СКК шляхом СКС. [2]) Соціокультурна рефлексія відбувається у процесі евристичної бесіди викладача зі студентами під час виконання завдання або під час/після контролю завдання шляхом постановки викладачем специфічних питань, що спонукають студентів до цієї аналітичної операції. Виконуючи вправу і відповідаючи на запитання, студенти повинні самі прийти до розуміння й усвідомлення суті явища культурного шоку, розвинути чутливість до факторів, які можуть його викликати (див. приклад вправи).

Подальшим кроком у роботі з явищем культурного шоку на заняттях з ІМ повинен стати пошук студентами стратегій мінімізації і виходу з культурного шоку, адже оволодівши стратегіями міжкультурного спілкування, вони зможуть потім застосовувати їх у реальних ситуаціях спілкування. Ми розглядаємо соціокультурні стратегії як особливі дії учасника діалогу культур, які дозволяють йому досягти успіху в міжкультурному спілкуванні і/або у вивченні ІК. Для пошуку і формулювання стратегій подолання культурного шоку також використовується процес рефлексії (див. приклад вправи).

Коротко торкнемося особливостей матеріалів для вправ, які повинні допомогти студентам усвідомити цей соціокультурний феномен. Для цього доцільно використовувати різноманітні тексти, авторами яких є люди, які пережили культурний шок. Такі матеріали можна знайти в Інтернеті на українських, російських, англо- і німецькомовних сайтах, використавши традиційні пошукові системи електронної інформації. Достатньо в Інтернеті і теоретичної інформації про це явище, яку можна використати з метою узагальнення і систематизації теоретичних знань студентів з міжкультурної комунікації у текстах для читання вдома.

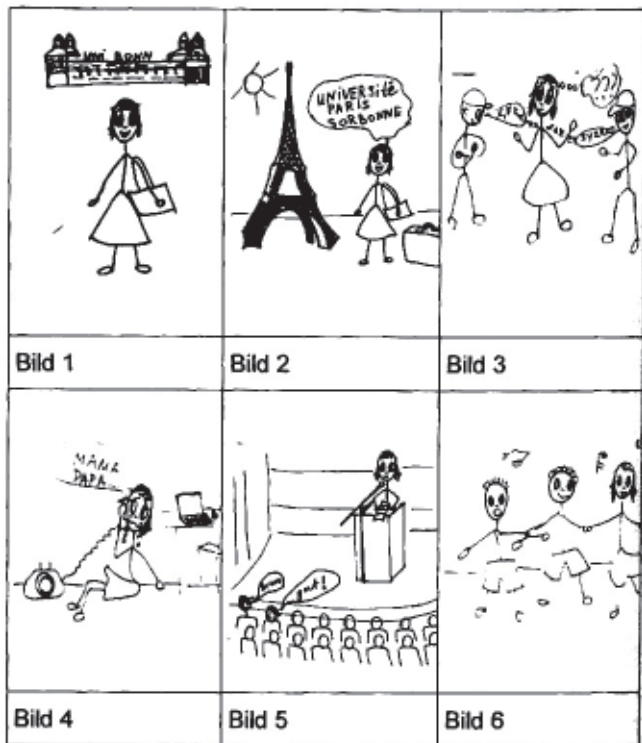
Виконання вправ, що знайомлять студентів з явищем культурного шоку, не передбачає відходу від головної мети навчального процесу – навчання іншомовного спілкування, адже при формулюванні завдання до вправи створюється ситуація міжкультурного спілкування, яка мотивує студентів до певних мовленнєвих дій, а фаза рефлексії є актом метакомунікації. Отже, такі вправи є комунікативними вправами для розвитку мовленнєвих умінь студентів у конкретній ІМ. Їхньою особливістю є соціокультурна спрямованість і застосування методики СКС – розвиток соціокультурного усвідомлення і чутливості студентів за допомогою рефлексії.

Існує ще й виховний аспект таких вправ, адже вони сприяють розвитку толерантності, взаєморозуміння, сенсифікації до спільних цінностей і норм, виявленню можливостей для взаємозбагачення, позбавленню деструктивних національних і культурних стереотипів, що допомагає молодій людині розвинути як особистість.

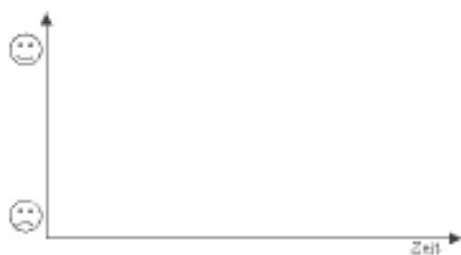
Наведемо приклад вправи для розвитку СКС, у якій розглядається явище культурного шоку. (У цій вправі було частково використано ідею В. Кляйна [3]).

Мета вправи: отримання інформації про феномен культурного шоку, усвідомлення специфіки його перебігу, вироблення стратегій його подолання.

Завдання (крок 1): Сеhen Sie sich die Bildergeschichte “Studieren in Frankreich” an. Schreiben Sie in Ihrer Kleingruppe einen Text zu dieser Geschichte, d.h. beschreiben Sie, was Sie sehen.

Завдання (крок 2): Die deutsche Studentin auf den Bildern fühlt sich verschieden zu verschiedenen Phasen ihres Aufenthaltes in Frankreich. Stellen Sie mit Hilfe eines Koordinatensystems grafisch dar, wie sich der Prozess ihres Wohlfühlens mit der Zeit verändert hat.

Завдання (крок 3): Legen auf die Grafik des Wohlfühlens der Studentin vereinzelte Bilder aus der Bildergeschichte auf.

Завдання (крок 4): Ordnen Sie den Bildern auf der Grafik Textkommentare auf den Kärtchen zu.

- Bild 1: Eine deutsche Studentin freut sich auf das Auslandsstudium.
- Bild 2: Sie kommt in Paris an und träumt von der Sorbonne, genießt die Stadt.
- Bild 3: Während Kommilitonen sich angeregt unterhalten, versteht sie – da neu in der Stadt und noch nicht vertraut mit der gesprochenen Sprache ist – kaum etwas.

Bild 4: Sie fühlt sich alleine, bleibt in ihrem Zimmer, hat Kontakt nur per Telefon mit ihren Eltern.

Bild 5: Sie muss ein Referat halten, was sie gut macht und was ihr Lob seitens der Kommilitonen einbringt. Nun ist sie im Gespräch mit den anderen – zunächst über “ihr” Thema, zu dem sie sich adäquat äußern kann.

Bild 6: Sie ist mit Kommilitonen zusammen bei einer Party und amüsiert sich gut, ist integriert.

Рефлексія: Wissen Sie, wie der Prozess, der mit den Bildern geschildert und auf den Kärtchen beschrieben ist, heißt? (Der Kulturschock.)

Завдання (крок 5): Was wissen Sie schon über den Kulturschock? Ordnen Sie den Textkommentaren fünf Phasen (des Kulturschocks) zu: Akkulturation, Fremdheitserfahrung, Euphorie, Kulturschock/Eskaulation/, Akzeptanz.

Вказівка: Назви фаз та їх пояснення слід заздалегідь написати на картках, щоб студенти могли покласти їх на картинки і текстові коментарі, які вже накладені на графік (див. кроки 3 і 4).

1. *Euphorie* – Die eigene Kultur wird nicht in Frage gestellt, man ist Zuschauer. 2. *Fremdheitserfahrung* – Erste Kontaktschwierigkeiten, man gibt sich selbst die Schuld. 3. *Kulturschock/Eskaulation/* – Schuldzuweisung an die fremde Kultur und Verherrlichung der eigenen Kultur. 4. *Akzeptanz* – Konflikte werden als Missverständnisse, als Ergebnis der kulturellen Unterschiede wahrgenommen. 5. *Akkulturation* – Die unterschiedlichen kulturellen Spielregeln werden verstanden, geduldet, erlernt und geschätzt.

Рефлексія: 1. Wer und wann kann so was erleben? Warum passiert das? 2. Haben Sie schon einmal den Kulturschock erlebt? Wenn ja, berichten sie darüber. 3. Was kann man einem, empfehlen, der so was gerade erlebt? Formulieren Sie Strategien der Kulturschocküberwindung. 4. Was kann man noch vor der Reise unternehmen, um den Kulturschock während des Aufenthaltes in einem fremden Land zu mildern?

Вказівка: Для читання вдома можна запропонувати студентам текст В. Вагнера “Kulturschock” [6], який розповідає історію молодої людини, що пережила культурний шок, і завдання: знайти і позначити у тексті різні фази культурного шоку та сформулювати стратегії, що допомогли герою оповідання подолати кризу.

Хочемо дати декілька методичних порад, які допоможуть викладачам ефективно організувати навчальний процес під час виконання вправ для розвитку СКС та створювати аналогічні вправи.

Працюючи на заняттях з ІМ над формуванням СКК студентів, слід підпорядковувати сенсibilізаційні соціокультурні цілі комунікативним, тобто комунікативний підхід у навчанні не повинен бути порушений. Завдання для сенсibilізації повинні логічно впливати з наведених у підручнику або створених на заняттях комунікативних ситуацій.

Під час формування СКК шляхом розвитку СКС дуже важливою стає роль викладача, який виступає у

ролі модератора: маючи знання про систему соціокультурних явищ та особливості міжкультурної комунікації, володіючи методикою і прийомами сенсифікації, він спрямовує й організовує роботу з формування СКК.

Особливих умінь викладача вимагає керування процесом рефлексії студентів. Тут важливо, щоб викладач не розповідав студентам про висновки, до яких слід прийти у процесі рефлексії, а так вів бесіду, щоб студенти самі зробили ці висновки. Незважаючи на необхідність викладачеві заздалегідь детально продумувати всі етапи виконання вправи і прогнозувати відповіді студентів, повністю все продумати і передбачити у вправах цього типу складно. Тому такий підхід вимагає особливої майстерності і гнучкості викладача, якому слід завжди бути готовим до імпровізації.

Але при цьому не слід змішувати компетентність викладача у застосуванні методики СКС і вимогу його абсолютної соціокультурної обізнаності. Хоча викладач і виконує для студентів дуже часто роль експерта, проте цю роль не слід перебільшувати. Викладач не зобов'язаний мати готові відповіді на всі запитання студентів і рецепти поведінки у всіх конкретних ситуаціях міжкультурного спілкування. Сенсифікація дуже рідко передбачає однозначність, можливість надання єдино правильних відповідей.

Де це можливо й доцільно, слід знайомити студентів під час рефлексії з окремими, релевантними для конкретної навчальної ситуації, поняттями-термінами теорії міжкультурної комунікації, наприклад: культура, міжкультурна комунікація, СКК. З цією метою слід включати цю інформацію у тексти для читання.

У тому випадку, коли рівень володіння ІМ студентами не дозволяє вести евристичну бесіду етапу рефлексії на ІМ, можна вести її українською. Проте викладачеві не слід надто заглиблюватись у теорію міжкультурної комунікації або вимагати від студентів відтворення певних теоретичних знань; достатньо буде, якщо студенти

використовуватимуть отримані знання під час подальшого виконання вправ. Важливим є набуття практичного (хоча й опосередкованого) досвіду у міжкультурній комунікації, у розкритті ІК та сенсифікації до взаємовпливу і взаємодії культур при спілкуванні.

Отже, використання на заняттях з ІМ методичного потенціалу явища культурного шоку є кроком на шляху до усвідомлення студентами механізмів міжкультурного спілкування і до вироблення ними стратегій для подолання міжкультурних непорозумінь.

Розробка вправ, що розвивають СКС студентів і сприяють формування їхньої СКС, є метою наших подальших досліджень.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Голуб І. Ю. Методика формування соціокультурної компетенції майбутніх перекладачів шляхом розвитку їх соціокультурної сенсифікації / І. Ю. Голуб // Науково-методичний збірник Слов'янського держ. пед. ун-ту. – Слов'янськ, 2009. – Вип. 46. – С. 345-351.
2. Голуб І.Ю. Підсистема вправ для формування соціокультурної компетенції у майбутніх перекладачів з німецької мови як другої іноземної / І. Ю. Голуб // Іноземні мови. – Київ: Ленвіт, 2009. – № 1. – С. 32-37.
3. Klein W. Kulturschock als Thema des DaF-Unterrichts für Anfänger / W. Klein // Materialien Deutsch als Fremdsprache. – Regensburg: Fachverband Deutsch als Fremdsprache, 2005. – Н. 74. – S.623-641.
4. Oberg K. Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments / K. Oberg / Practical Anthropology 7, 1960. – pp. 177-182.
5. Wagner W. Kulturschock Deutschland / W. Wagner. – Hamburg : Rotbuch Verlag, 1996, 91 S.
6. Wagner W. Kulturschock / W. Wagner. – Режим доступу: books.google.com/books?isbn=3190016402... 19.08.2010.

Отримано 23.09.10

Эти странные
НЕМЦЫ

Ети странні німці

Якими їх видяє другі

Чувства, которые немцы вызывают у других народов, колеблются между страхом и восхищением.

Немцев считают умелыми, хладнокровными, высокомерными и деспотичными, но зато превосходными финансистами и предпринимателями.

Англичане всегда были высокого мнения о немецкой деловитости и педантичности.

Французы смотрят на немцев с подозрением и некоторой долей отвращения, и стремятся свести общение с ними до минимума.

Итальянцы ошарашены врожденной способностью немцев получать все необходимое без особых усилий, но считают их ограниченными.

Что до австрийцев, то, по их мнению, хорош тот немец, который находится от них подальше, желательнее по ту сторону Атлантики.

Штефан Зайдениц

Бен Баркоу

Серия: Внимание: иностранцы! «Эти странные немцы»